

Palukka Senni

Pienryhmätoiminnan edistävä vaikutus lapsen osallisuuteen varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Varhaiskasvatus
2021

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Pienryhmätoiminnan edistävä vaikutus lapsen osallisuuteen varhaiskasvatuksessa (Senni Pa-
lukka)

Kandidaatin tutkielma, 25 sivua, 0 liitesivua

Joulukuu 2021

Tässä kirjallisuuskatsauksena toteutetussa kandidaatin tutkielmassa selvitetään, miten pienryhmätoiminnan toteuttaminen edistää lasten osallisuuden kokemusta varhaiskasvatuksessa. Suurien ryhmäkokojen vuoksi pienryhmätoiminta on yleisesti käytetty pedagoginen toimintamalli päiväkodissa järjestettävässä varhaiskasvatustoiminnassa, joka edistää lasten mahdollisuutta osallisuuteen.

Tämän tutkielman aineisto on kerätty pääosin vuosina 2010–2020 julkaistuista lähteistä. Lähteet on valittu kriittisesti tarkastellen tutkielman aihepiiriä käsittelevistä teoksista ja artikkeleista. Tutkielman pääkäsitteinä ovat varhaiskasvatus, pienryhmätoiminta ja osallisuus avataan kattavasti osana teoreettista viitekehystä.

Pienryhmätoiminta on eduksi sekä lapselle että varhaiskasvatuksessa työskenteleville aikuisille, sillä se mahdollistaa jokaisen lapsen yksilöllisemmän huomioimisen ja toiminnan suunnittelun ja toteuttamisen jokaisen lapsen tarpeet ja mielenkiinnonkohteet huomioiden rauhallisessa ja paremmin hallitussa oppimisympäristössä. Pienryhmätoiminta lisää lasten kokemusta osallisuudesta, sillä yksilöt saavat paremmin äänensä kuuluviin ja rohkaistuvat osallistumaan yhteiseen toimintaan laajemmin pienessä ryhmässä.

Avainsanat: varhaiskasvatus, pienryhmätoiminta, osallisuus, lapsilähtöisyys, pedagoginen toiminta

Sisältö

1. Johdanto	4
2. Teoreettinen viitekehys	6
2.1 Varhaiskasvatus.....	6
2.2 Pienryhmätoiminta	7
2.3 Osallisuus	9
2.4 Pedagoginen toiminta.....	11
3. Tutkimuksen toteutus	14
4. Tutkimuksen tulokset	17
4.1 Pienryhmätoiminnan positiiviset vaikutukset lapsen osallisuuteen	17
4.2 Pienryhmätoiminnan ja osallisuuden lisäämisen edellytykset	18
5. Pohdinta	21
Lähteet	24

1. Johdanto

Päiväkodeissa tapahtuvan varhaiskasvatuksen lapsiryhmien koot ovat olleet osa poliittisia keskusteluja jo kymmeniä vuosia (Heinonen ym., 2016, s. 107). Suurien ryhmäkokojen vuoksi pienryhmät ovat varhaiskasvatuksessa yleinen toimintamuoto. Pihlaja (2019) kirjoittaa sekä lapselle että aikuiselle turvallisimman ryhmäkoon olevan alle seitsemän henkilöä. Pihlajan mukaan isossa ryhmässä ilmenee pieniä ryhmiä useammin erimielisyyksiä ja iso ryhmä usein luonnostaan hajoaa pienempiin osiin. Lisäksi kasvattajalle voi olla haastavaa suunnitella ja ohjata yhtenäistä ja kaikille sopivan tasoista toimintaa yli 20 lapsen ryhmälle sekä löytää toiminnan aikana aikaa huomioida ja havainnoida jokaista lasta (Pihlaja, 2019). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa yleisimmäksi varhaiskasvatuksen muodoksi nimitetään päiväkodeissa toteutettava varhaiskasvatus, joissa toiminta on ryhmämuotoista (Opetushallitus, 2018, s. 18). Varhaiskasvatuksessa ryhmäkoot ovat usein kooltaan suuria, joten toiminnan suunnittelun ja sujuvuuden kannalta on hyödyllistä jakaa lapsia pienempiin ryhmiin, jolloin myös lasten osallisuus toiminnassa lisääntyy.

Varhaiskasvatuslaissa (540/18) määritellään yhdeksi tavoitteeksi varhaiskasvatuksessa taata jokaiselle lapselle mahdollisuus vaikuttaa ja ottaa osaa itseään koskevien päätösten tekemiseen (1. luku, 3 §). Sama ajatus löytyy myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä Esiopetuksen opetussuunnitelman perusteista muotoiltuna seuraavasti: ”Lasten oikeuksiin kuuluvat kuulluksi tuleminen ja osallisuus omaan elämään vaikuttavissa asioissa” (Opetushallitus, 2018, s. 26 & Opetushallitus, 2014, s. 18–19). Lapsen osallisuuden tukeminen kaikessa varhaiskasvatuksen toiminnassa on siis toimintaa ohjaavien asiakirjojen mukaan erittäin tärkeää. Osallisuus on huomattavasti laajempi käsite kuin osallistuminen ja osallisuuden kokemuksilla on kauaskantoisia positiivisia seurauksia. Tämän tutkielman aiheena on varhaiskasvatuksessa käytettävien pienryhmien merkitys lasten osallisuuden lisäämisen näkökulmasta.

Henkilökohtainen ja erityisesti ammatillinen mielenkiintoni on merkittävä taustalla vaikuttava syy sille, miksi valitsin tämän aiheen kandidaatin tutkielmaani. Omat, hyvin paljon toisistaan poikkeavat, kokemukseni pienryhmiin liittyen opiskelujeni harjoitusjaksojen perusteella herättivät alun perin kiinnostukseni pienryhmiin, niiden taustalla vaikuttaviin tekijöihin sekä pienryhmien käyttömahdollisuuksiin varhaiskasvatustoiminnassa. Oman kokemukseni mukaan pienryhmät mahdollistavat monenlaista toimintaa osana varhaiskasvatusta, mutta niihin liittyen on myös monia tekijöitä, joita varhaiskasvatuksen henkilöstön on hyvä tietää ja osata

ottaa huomioon. Pienryhmät tuovat Pihlajan (2019) mukaan varhaiskasvatuksen arjessa tapahtuvaan toimintaan monia mahdollisuuksia, kuten tilaisuuden huomioida lapsia yksilöllisemmin. Pienemmässä ryhmässä lapsen on turvallisempaa ja usein myös helpompaa ilmaista omia ajatuksiaan ääneen (Pihlaja, 2019). Omien ajatusten ilmaisemien ja kuulluksi tuleminen tukevat lapsen mahdollisuutta osallisuuden kokemukseen.

2. Teoreettinen viitekehys

Tutkimukseni kannalta olennaisimpia käsitteitä ovat tutkimuksen kontekstin eli varhaiskasvatuksen lisäksi pienryhmätoiminta ja osallisuus sekä niihin tiiviisti liittyvä pedagoginen toiminta. Lisäksi lapsituntemus ja lapsilähtöisyys linkittyvät vahvasti tutkielmani aiheeseen, joten käsittelen myös näitä käsitteitä osana teoreettista viitekehystä pedagogisen toiminnan yhteydessä. Tarkastelen pääkäsitteitä (varhaiskasvatus, pienryhmätoiminta, osallisuus, pedagoginen toiminta) lähtökohtaisesti irrallaan toisistaan, jotta niiden määrittäminen on helpompaa.

2.1 Varhaiskasvatus

Kandidaatin tutkielmani kontekstina toimii siis varhaiskasvatus. Uusimman ja käytössä olevan Opetushallituksen (2018) laatiman Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan varhaiskasvatus määritellään yhteiskunnalliseksi palveluksi, jonka tehtävänä on yhdessä lapsen huoltajien kanssa edistää lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista. Lisäksi varhaiskasvatuksen tavoitteena on vahvistaa lasten välistä tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä kasvattaa heistä yhteiskunnallisesti aktiivisia kansalaisia (Opetushallitus, 2018, s. 14). Varhaiskasvatuslaki (540/2018) puolestaan määrittelee varhaiskasvatuksen olevan ”lapsen suunnitelmallista ja tavoitteellista kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostamaa kokonaisuutta, jossa painottuu erityisesti pedagogiikka” (1. luku, 2 §).

Eerola-Pennanen, Vuorisalo ja Raittila (2017) kertovat varhaiskasvatus-käsitteen vakiintuneen käyttöön vuoden 1974 jälkeen kuvaamaan päivähoiton sisältöä. Vuonna 2015 päivähoitolain korvasi varhaiskasvatuslaki, jolloin varhaiskasvatusta käsitteenä siirtyi käytännöstä myös alaa ohjaavaan lainsäädäntöön (Eerola-Pennanen, Vuorisalo & Raittila, 2017). Varhaiskasvatusta on siis eri muodoissa toteutettu jo useamman vuosikymmenen ajan. Kun käsitetasolla siirryttiin päivähoidosta varhaiskasvatukseen, on toiminnan sisältö myös hiljalleen muuttunut pedagogisemmaksi ja enemmän suunnittelua vaativaksi. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa varhaiskasvatus linjataan osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää, jonka tarkoituksena on tukea huoltajien kasvatustehtävää ja opettaa lapsille sellaisia taitoja, jotka lisäävät heidän osallisuuttaan yhteiskunnassa (Opetushallitus, 2018, s. 7, 14). Tässä tutkielmassa tarkastelen erityisesti päiväkodissa tapahtuvaa varhaiskasvatusta, sillä vain isoissa lapsiryhmissä on mahdollista hyödyntää pienryhmätoimintaa niin, ettei toiminta ole koko ajan pienryhmässä tapahtuvaa kuten esimerkiksi perhepäivähoidossa.

2.2 Pienryhmätoiminta

Raittila (2013) määrittelee pienryhmätoiminnan varhaiskasvatuksessa yhdenlaiseksi tavaksi organisoida toimintaa. Hänen mukaansa pienryhmätoiminta on erityistä ja suunniteltua toimintaa, jota järjestetään lapsiryhmille varhaiskasvatuksessa (Raittila, 2013, s. 74). Pienryhmätoiminta on pedagoginen vaihtoehto, joka linkittyy vahvemman vuorovaikutuksen kautta yhteisöllisyyteen vahvistaen turvallista ilmapiiriä päiväkodissa (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 39). Pienryhmätoimintaa toteutetaan oman kokemuksen mukaan päiväkodeissa erityisesti aamupäivisin, jolloin kaikki lapset sekä päiväkodin henkilöstö on paikalla. Kaiken varhaiskasvatustoiminnan taustalla tulisi aina olla pedagoginen suunnittelu ja lasten tarpeet, joten pienryhmätoiminnan sisällön tulisi olla pedagogisen suunnittelun tulosta (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 42). Pienryhmätoiminnan edut näyttäytyvät ensisijaisesti lapselle, mutta aikuisen toiminta helpottuu myös pienryhmätoiminnan myötä, sillä jokaisen lapsen yksilöllinen huomiointi sekä kasvun tukeminen mahdollistuu eri tavalla pienessä ryhmässä (Raittila, 2013, s. 89).

Pienryhmätoiminta on siis nimensä mukaisesti toimintaa pienissä ryhmissä. Toimintamallina pienryhmätoiminta on otettu päiväkodeissa käyttöön 2000-luvulla (Raittila, 2013, s. 69). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa pienryhmätoiminta listataan osaksi pedagogisia ja rakenteellisia ratkaisuja varhaiskasvatuksessa, joita käytetään myös tukimuotoina lapsen kehityksen ja oppimisen edistämiseksi (Opetushallitus, 2018, s. 58). Pienryhmälle ei kuitenkaan ole määritetty mitään tarkkaa kokoa, montako lasta siihen määrällisesti tulisi kuulua. Valtioneuvoston varhaiskasvatuksen asetuksen (753/2018) ja varhaiskasvatuslain (540/2018) henkilöstön mitoittamiseen liittyvien säädösten mukaan alle kolmevuotiaiden ryhmässä se tarkoittaa kolmea pienryhmää, joissa jokaisessa on neljä lasta ja yli kolmevuotiaiden ryhmässä kolmea pienryhmää, joissa jokaisessa on enintään kahdeksan lasta. Nämä luvut ovat siis varhaiskasvatuksen suhdelukujen mukaiset silloin, kun ryhmässä työskentelee kolme kasvattajaa.

Harjoittelujaksojeni aikana olen kiinnittänyt huomiota erityisesti pienryhmien muodostamiseen ja olen huomannut, ettei pienryhmäjako aina jakaudu tasakokoisiin ryhmiin vaan pienryhmäjaon taustalla voi vaikuttaa monet erilaiset tekijät. Järvinen ja Mikkola (2015) mainitsevat pienryhmäjaon mahdollisiksi taustatekijöiksi esimerkiksi lasten iän ja kaverisuhteet. Heidän mukaansa pienryhmiä muodostettaessa aikuisten on otettava huomioon muun muassa lasten sosiaaliset taidot (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 42). Pienryhmien kokoonpano vaikuttaa

oman kokemukseni mukaan valtavan paljon toteuttavan toiminnan sujuvuuteen. Pienryhmäjako voi olla vaihteleva eli sitä voidaan muokata paikalla olevien lasten ja aikuisten sekä esimerkiksi toiminnan mukaan (Järvinen ja Mikkola, 2015, s. 42–43). Omien kokemuksieni mukaan esimerkiksi hyvät kaverit on tarkoituksella laitettu useimmiten samaan pienryhmään mahdollisuuksien mukaan, mutta joskus toiminnasta riippuen kaverit on saatettu jakaa eri pienryhmiin, jotta muun muassa toimintaan keskittyminen helpottuu. Tällaiset vaihtuvat pienryhmien kokoonpanot mahdollistavat kokemuksiini perustuen myös luonnollisesti monipuolisempien vuorovaikutussuhteiden havainnoimisen ja tukevat lisäksi uusien kaverisuhteiden syntymistä.

Päiväkodissa lapset oppivat Koivulan (2017) mukaan vertaisryhmissä toisiltaan monenlaisia taitoja. Vertaisoppimista tapahtuu vuorovaikutuksen välityksellä sekä suuressa lapsiryhmässä että pienryhmissä toimittaessa (Koivula, 2017). Alijoki ja Pihlaja (2020) kirjoittavat pienryhmien olevan hyödyllisiä erityisesti lasten vuorovaikutustaitojen kehittymisen näkökulmasta. Pienryhmässä lapsi tulee helpommin nähdyksi ja kuulluksi kuin osana isoa ryhmää luonnollisesti siitä syystä, että pienryhmässä on vähemmän lapsia ja kokonaisuuden hallinta on helpompaa (Alijoki & Pihlaja, 2020). Tällöin myös kasvattajalla on helpompi huomioida jokainen lapsi yksilönä ja antaa aikaa jokaiselle. Jokaisen yksilöllisten tarpeiden ja toiveiden huomaaminen vaatii kasvattajien toimesta havainnointia, aikaa ja avoimuutta lapsia kohtaan (Pihlaja, 2019). Pienryhmässä lapsi pääsee toimimaan ja kokeilemaan asioita turvallisen aikuisen ollessa lähellä ja helpommin saatavilla isoon ryhmään verrattuna, joka mahdollistaa myös aikuiselle rauhallisempia kohtaamisia lasten kanssa ilman kiirettä (Järvinen ja Mikkola, 2015, s. 39).

Suuressa lapsiryhmässä turvallisuudentunteen luominen lapsille sekä jokaisen yksilöllisen kasvun ja oppimisen takaaminen turvallisessa oppimisympäristössä voi olla haastavaa (Alijoki & Pihlaja, 2020). Tutustuminen lapsiin ensin pienissä ryhmissä auttaa oman kokemukseni mukaan muodostamaan luottamussuhteen ja luomaan turvallisen ilmapiirin lapsiryhmään lasten ja aikuisten välille. Järvisen ja Mikkolan (2015) mukaan suuressa ryhmässä lapsen on haastavampaa luoda ystävyysuhteita ja kasvattajien osalta pienemmän ryhmän ohjaaminen on helpompaa. Pienemmässä ryhmässä me-kokemuksen saaminen on todennäköisempää tiiviin ryhmän ja vahvempien vuorovaikutussuhteiden ansiosta (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 29). Turvallinen ympäristö luo siis suuremmat mahdollisuudet jokaiselle olla täysin oma itsensä, joka lisää luottamusta sekä lasten ja aikuisten välille että lasten keskinäisiin suhteisiin.

Kasvattajien vastuulla on Pihlajan mukaan muun muassa se, että jokainen lapsi kokee olonsa perusturvalliseksi varhaiskasvatuksessa, jolloin myös oppiminen on sujuvampaa (Pihlaja, 2019). Oppimisen turvaamiseksi pienryhmätoimintaa suunnitellaan ja toteutetaan yleisten varhaiskasvatusta ohjaavien asiakirjojen sekä lapsiryhmän lasten varhaiskasvatussuunnitelmien ja koko ryhmän yhteisen varhaiskasvatussuunnitelman eli niin sanotun ryhmävasun pohjalta. Varhaiskasvatustoiminnan tavoitteet pyritään saavuttamaan erilaisten toimintamallien avulla, jotka kokeilemalla todetaan sopivaksi juuri kyseiselle lapsiryhmälle. Usein pienryhmätoiminta on toimintamallina sellainen, jota hyödynnetään lähes jokaisessa päiväkotien lapsiryhmässä. Pienryhmätoimintaa voi kuitenkin toteuttaa käytännössä hyvin monella tapaa, tärkeimpänä periaatteena taustalla on pienissä ryhmissä toimiminen.

2.3 Osallisuus

Osallisuus on sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa toteutuvaa toimijuutta, joka edellyttää tilanteeseen osallistuvilta vastavuoroisuutta (Turja & Vuorisalo, 2017). Mukana olon ja osallistumisen lisäksi osallisuus edellyttää vaikuttamisen mahdollisuutta omaan ja yhteiseen toimintaan (Turja & Vuorisalo, 2017; Turja, 2017). Varhaiskasvatuksen arjessa tämä tarkoittaa oman näkemykseni mukaan lasten kertomusten ja mielipiteiden kuuntelemista sekä heidän ottamistaan mukaan erilaisiin päätöksentekoa vaativiin tilanteisiin. Jotta lasten ajatuksia voidaan ottaa huomioon varhaiskasvatustoiminnassa, tulee osallisuutta mahdollistavia toimintamalleja jatkuvasti kehittää (Opetushallitus, 2018, s. 30). Osallisuus voidaan määrittää ja rajata monella eri tapaa: laajemmin ajateltuna osallisuus voi olla vain osallistumista ja tarkemmin varhaiskasvatuksen kontekstissa osallisuuden voidaan ajatella määrittävän vaikuttamismahdollisuutena niin, että aikuinen huomioi lapsen mielipiteet ja ajatukset ja lapsi puolestaan pääsee jakamaan oman näkökulmansa johonkin asiaan liittyen (Heinonen ym., 2016, s. 161).

Osallisuus yhdistyy Leinosen (2014) mukaan kaikkeen toimintaan, johon lapset osallistuvat varhaiskasvatuksessa sisältäen arjen perustoiminnot sekä sosiaaliset tilanteet. Osallisuuden kokemus on Leinosen mukaan kuitenkin henkilökohtainen jokaiselle lapselle eikä ainoastaan toimintaan osallistuminen välttämättä riitä. Erityisesti varhaiskasvatusikäisten lasten osallisuus muodostuu erilaisissa vuorovaikutustilanteissa ryhmän sisällä (Leinonen, 2014, s. 18). Toimintaan osallistuminen monipuolisesti on siis usein tärkeää lapselle osallisuuden kokemuksen saavuttamiseksi, pelkästään esimerkiksi aikuisen kuunteleminen ei riitä vaan lapsen tulee saada osallistua toimintaan aktiivisemmin. Lapsen kokema osallisuus käsittää vapauden

kertoa omia ajatuksiaan, mahdollisuuden osallistua päätösten tekemiseen sekä muuttaa asioita (Kataja, 2014, s. 57).

Millaisia asioita osallisuus sitten edellyttää? Turja ja Vuorisalo (2017) ovat asettaneet osallisuudelle neljä (4) erilaista perusedellytystä, joita ilman osallisuuden kokemusta ei voi syntyä. Näitä perusedellytyksiä ovat (1) yhteinen kieli, (2) riittävä tieto aiheesta tai tilanteesta, (3) mahdollisuus käyttää materiaalia ja välineitä itsenäisesti sekä (4) positiivinen tunnetila ja luottamus itseen ja muihin osallisiin (Turja & Vuorisalo, 2017). Varhaiskasvatuksessa osallisuuden edellytyksenä on varhaiskasvatoimintaa koskevien lakien ja säädösten noudattaminen sekä toiminnan suunnittelu yhdessä lasten kanssa tai vähintään heidän mielipiteitään kuunnellen, lasten ikä ja kehitystaso huomioiden (Heinonen ym., 2016, s. 161–163). Varhaiskasvatuksessa lasten osallisuuden kokemusta tukee aikuisten tapa kohdata lapset sensitiivisesti sekä lasten huomioiminen ja kuuntelu arjessa (Opetushallitus, 2018, s. 30).

Päiväkotiyhteisö eli lapsiryhmä tiivistyy, kun asioita tehdään yhdessä ja jokainen kokee osallisuutta ryhmässä (Opetushallitus, 2018, s. 29). Yhdessä toteutettu toiminta myös vahvistaa lasten tunnetta siitä, että he kuuluvat osaksi ryhmää ja he muodostavat ryhmän yhdessä (Koi-vula & Eerola-Pennanen, 2017). Kaikkien kokemus ryhmään kuulumisesta ja yhteisestä ryhmästä saa siis aikaan me-hengen ryhmän jäsenten kesken. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden mukaan jokaisella lapsella on oikeus ryhmään kuulumiseen ja kasvattajien tulisi huolehtia siitä, että jokainen lapsi hyväksytään ryhmän jäseneksi (Opetushallitus, 2018, s. 21, 54). Kokemus osallisuudesta vaikuttaa lapseen positiivisesti myönteisten tunnetilojen sekä mielekkään oppimis- tai vuorovaikutustilanteen myötä (Leinonen, 2014, s. 18).

Arkipuheessa usein puhutaan osallistamisesta osallisuuden yhteydessä. Turjan (2020) mukaan osallistamisella tarkoitetaan sellaista päiväkodin kasvattajien toteuttamaa toimintaa, joka ohjaa lapsia alistetusti osallisuuteen. Osallisuuden tulisi lähtökohtaisesti olla aina vapaaehtoista eikä osallistava toiminta välttämättä jätä tilaa lapsen omalle päätökselle olla osallisena, joten osallistamista parempi ilmaisu olisi Turjan mukaan esimerkiksi osallisuuden mahdollistaminen (Turja, 2020). Osallisuuden mahdollistaminen käsittää saman ajatuksen lapsien ohjaamisesta osallisuuteen osana toimintaa, mutta huomattavasti positiivisemmin ja ilman ajatusta alistetuksi tulemisesta. Osallisuuden kokemus on subjektiivista ja aina tärkeimpänä on lapsen henkilökohtainen kokemus (Leinonen, 2014, s. 18; Järvinen & Mikkola, 2015, s. 13). Osallisuuden kokemuksen saavuttaminen edellyttää siis toiminnalta jokaiselle yksilölle erilaisia asioita.

Käytännössä varhaiskasvatuksen arjessa lapsen osallisuutta mahdollistaa vertaisryhmä sekä kokemus siitä, että hän kuuluu osaksi omaa ryhmää (Opetushallitus, 2018, s. 22). Jotta omassa ryhmässä voi kokea osallisuutta, on tärkeää saada muodostettua lapsiryhmään me-henki. Turjan (2020) mukaan osallisuuden kokemuksen taustalla vaikuttaa aikuisten asenne ja tapa kohdata lapset sekä vallitsevat toimintarakenteet ja niiden muuttaminen osallisuutta edistäviksi. Osallisuuden mahdollistaminen vaatii aikuisilta luottamusta lapsiin ja se on eräs keino myös osoittaa luottamusta heille (Turja, 2020). Myös Järvinen ja Mikkola nostavat vahvasti osallisuuden linkittyviksi tekijöiksi aikuisten lapsikäsitteiden ja toimintatapojen muuttamisen arjessa, niin että lapsilla on enemmän mahdollisuuksia osallistua jokaiseen varhaiskasvatustoiminnan vaiheeseen aina suunnittelusta arviointiin saakka (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 17). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa asetettujen toiminnan tavoitteiden toteutumiseksi tulee varhaiskasvatuksen käytännön toimintatapojen tukea muun muassa lasten oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia (Opetushallitus, 2018, s. 28).

Kataja kirjoittaa osallisuuden keskeisenä tekijänä olevan kohtaaminen, erityisesti aikuisen ja lapsen välinen kohtaaminen (Kataja, 2014, s. 64). Aikuisen on tärkeää kohdata lapsi sensitiivisesti ja häntä kuunnellen, jotta osallisuus mahdollistuu. Lisäksi osallisuuden käsitteeseen liittyy yhteiskunnallinen ulottuvuus (Turja & Vuorisalo, 2017). Yhteiskunnallisissa asioissa lapset ovat lähes aina passiivisessa roolissa ja usein aikuisten suunnitteleman ja toteuttaman toiminnan objekteina (Kataja, 2014, s. 61). Tähän vaikuttaa yhteiskunnan rakenne sekä lapsen vasta kehittyvä ymmärrys yhteiskunnan toiminnasta. Katajan (2014) mukaan tällainen aikuisen toiminnan kohteena oleminen näkyy joskus myös päiväkodin toiminnassa. Käytännössä tämä näyttäytyy niin, että aikuinen tekee päätöksiä lapsen puolesta esimerkiksi leikkikaverin valintaan tai toiminnan sisältöön liittyen (Kataja, 2014, s. 61). Osallisuuden mahdollistaminen kaikessa toiminnassa ja lapsen mielipiteen kuunteleminen laajemmin lisää lapsen vaikutusvaltaa häntä koskeviin asioihin liittyen. Näin myös lapsen kokemus osallisuudesta laajentuu ja täydentyy.

2.4 Pedagoginen toiminta

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) korostuu vahvasti pedagogisen toiminnan ja sen suunnittelun merkitys. Kokonaisvastuu toiminnan suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista on varhaiskasvatuksen opettajalla, vaikkakin koko varhaiskasvatuksen henkilöstö toteuttaa toimintaa ja suunnittelee sitä yhteistyössä lasten ja huoltajien kanssa (Opetushallitus,

2018, s. 18). Salmisen mukaan kasvattajan toiminnassa pedagogiikka näyttäytyy tietämyksenä lasten kasvusta ja kehityksestä sekä kasvatustyön tarkoituksenmukaisena suunnitteluna ja toteuttamisena huomioiden yksilöiden tarpeet (Salminen, 2017). Pedagoginen suunnittelu on siis lähtökohtaisesti kaiken vahaiskasvatustoiminnan taustalla ja sen rooli on tärkeä osa laadukasta varhaiskasvatusta. Sama ajatus korostuu *Vasun käyttöoppaassa*, jonka mukaan pedagogisesti suunniteltu toiminta on kokonaisvaltaista ja se linkittyy kaikkeen toimintaan varhaiskasvatuksessa (Ahonen, 2017). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa kerrotaan toiminnan suunnittelun taustalla olevan muun muassa lasten mielenkiinnon kohteet, heidän henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmansa sekä laaja-alaisen osaamisen tavoitteet (Opetushallitus, 2018, s. 23).

Sandberg (2021) määrittelee pedagogiikan suunnitelmalliseksi toiminnaksi, jonka avulla pyritään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Pedagogiikan taustalla on tutkittua tietoa ja laadukasta ammatillista toimintaa ja sen tulisi näyttäytyä kaikessa varhaiskasvatustoiminnassa (Sandberg, 2021). Pedagoginen toiminta vaatii toteutuakseen suunnitelmallista kehittämistä, arvioimista ja dokumentoimista (Opetushallitus, 2018, s. 37, 61). Varhaiskasvatuslaissa (540/18) määrätään, että lapsen omat toiveet ja mielipide huomioidaan varhaiskasvatustoiminnan kaikissa vaiheissa, eli suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa, lapsen iän ja kehitystason mukaan (3. luku, 20 §). Samankaltainen linjaus lapsen mahdollisuudesta vaikuttaa omaan elämänsä liittyviin asioihin ikätaso huomioiden on kirjattu myös YK:n yleissopimukseen lapsen oikeuksista (I osa, 12 artikla). Lasten toiveiden ja ideoiden huomioiminen vaatii oman kokemukseni mukaan varhaiskasvatuksen opettajalta tietynlaista joustavuutta, idearikkautta ja uskallusta kokeilla uutta.

Pedagogiikan tulisi näkyä kaikessa varhaiskasvatustoiminnassa ja tärkeintä olisi Katajan mukaan muistaa keskittyä siihen, miksi erilaisia asioita tehdään eikä niinkään siihen mitä tehdään (Kataja, 2014, s. 59). Hyvin perustellun pedagogisesti suunnitellun toiminnan tulisi lisäksi olla lasten mielenkiinnon kohteista kumpuavaa ja parhaimmillaan lasten tulisi saada osallistua toiminnan lisäksi myös suunnitteluvaiheeseen (Opetushallitus, 2018, s. 40, 27). Jotta lasten tarpeet ja mielenkiinnonkohteet voidaan huomioida perusteellisesti, toimii pedagogisen toiminnan suunnittelussa taustalla lasten henkilökohtaiset varhaiskasvatussuunnitelmat, jotka tulisi laatia yhteistyössä varhaiskasvatuksen opettajan ja huoltajien välillä (Heinonen ym., 2016, s. 82). Varhaiskasvatuksen opettaja toimii varhaiskasvatussuunnitelmaa laatiessa pedagogisena ammattilaisena ja huoltaja puolestaan lapsensa asiantuntijana.

Lasten varhaiskasvatussuunnitelmien laatimisen lisäksi varhaiskasvatuksen opettaja on vastuussa kaikesta lapsiryhmän pedagogiikasta ja varhaiskasvatustoiminnan suunnittelusta sekä toteutuksesta ja lisäksi opettaja toimii tiiminvetäjänä lapsiryhmässä työskenteleville aikuisille (Heinonen ym., 2016, s. 82). Varhaiskasvatuksen opettaja on siis omassa tiimissään vastuussa sekä lasten pedagogisen toiminnan suunnittelusta että aikuisten toimintatapojen ja yhteistyön sujumisesta. Opettajan tekemän kokonaisvaltaisen pedagogisen suunnittelun tulisi ohjata ensisijaisesti lapsiryhmässä työskentelevien aikuisten toimintaa ja varmistaa lapselle hyvä päivä varhaiskasvatuksessa, ei keskittyä toiminnan sisältöön tai tavoitteiden asettamiseen lapsille (Kataja, 2014, s. 61).

Pedagogisen toiminnan taustalla vaikuttaa vahvasti varhaiskasvatuksen opettajan sekä muiden tiimin jäsenten lapsituntemus ja lapsilähtöisyys. Nämä kaksi ovat käsitteinä melko lähellä toisiaan, mutta merkitykseltään ne eroavat kuitenkin huomattavasti toisistaan. Lapsituntemuksella viitataan sanan mukaisesti lasten tuntemiseen. Pihlaja kirjoittaa teoksessaan siitä, miten kasvattajilta vaatii ”paneutumista ja aikaa sekä ennakkoluulottomutta lapsia kohtaan” havainnoida jokaisen yksilöllisiä ominaisuuksia (Pihlaja, 2019). Lapsituntemus syvenee kokemuksiensa mukaan jatkuvasti ja vaatii aikaa, jotta päiväkodin henkilöstö oppii tuntemaan jokaisen ryhmänsä lapsen yksilönä. Jokaisen lapsen tunteminen yksilönä on mielestäni erityisen tärkeää ja pedagogisesti suunniteltu toiminta tukee aikuisten tutustumista lapsiin. Arjen pedagogisia ratkaisuja yksilöiden tutustumiseen ja huomioimiseen liittyen ovat omiin kokemuksiini perustuen esimerkiksi toiminnan toteuttaminen pienryhmissä ja aikuisen osallistuminen lasten leikkiin.

Lapsilähtöisyys varhaiskasvatustoiminnassa puolestaan tarkoittaa pedagogisten valintojen tekemistä ja toiminnan sisältöjen valitsemista niin, että taustalla on lasten kiinnostuksenkohteet sekä kokemusmaailma (Turja, 2017). Lasten osallisuuden mahdollistaminen monipuolisesti varhaiskasvatustoiminnan kaikkiin vaiheisiin; suunnitteluun, toteuttamiseen, kehittämiseen ja arviointiin, lisää toiminnan lapsilähtöisyyttä. Jotta lapsille mielenkiintoisia teemoja ja aiemmin opittuja taitoja voi huomioida toiminnan suunnittelussa, tulee varhaiskasvatuksen henkilöstöllä olla tarkkaa tuntemusta ryhmänsä lapsista. Näin siis konkreettisesti lapsituntemus ja lapsilähtöisyys linkittyvät tiiviisti toisiinsa ja yhdessä nämä käsitteet ovat vahvasti yhteydessä myös pedagogiseen toimintaan, sen suunnitteluun ja toteutukseen.

3. Tutkimuksen toteutus

Toteutan tutkimukseni kirjallisuuskatsauksena, sillä tavoitteenani on rakentaa tutkimuksellani laaja kokonaiskuva tutkimukseni aiheesta eli pienryhmätoiminnasta lisääntyvän osallisuuden kokemuksen mahdollistajana, tarkastelemalla jo olemassa olevia tutkimuksia sekä varhaiskasvatuskontekstiin sijoittuvaa kirjallisuutta (Salminen, 2011). Reflektoin tutkimuksessani myös jonkin verran omia kokemuksiani peilaten niitä aiempaan kirjallisuuteen ja tutkimuksiin.

Koska tutkimussuunnitelmaa aloittaessani tai myöhemmin prosessin aikana en ole rajannut aineiston valintaa metodisin säännöin ja tarkoitukseni on kuvata valitsemaani aihetta laajasti ja monipuolisesti, toteutan tutkimuksen kuvailevana kirjallisuuskatsauksena ja vielä tarkemmin määriteltynä narratiivisena kirjallisuuskatsauksena (Salminen, 2011). Suunnitelma tutkimuksestani on rakentunut prosessinomaisesti ilman tarkkaa ennalta määrättyä järjestystä, jolloin Kiviniemen mukaan tulee esiin eräs laadullisen tutkimuksen ominaispiirre: tutkimuksen muotoutuminen tutkimuksen edetessä (Kiviniemi, 2018).

Prosessin lähdettyä etenemään valitsin tutkimukseni näkökulmaksi osallisuuden mahdollistamisen ja sen mahdollisen lisääntymisen lapsen näkökulmasta. Aihetta ja näkökulmaa pohtiesani minulle oli ensisijaisesti selkeää, että haluan kandidaatin tutkielmani liittyvän jollain tapaa pienryhmätoimintaan, sen toteuttamiseen ja vaikutuksiin. Näkökulman valitseminen oli yllättävän haastavaa ja vei paljon aikaa, mutta lopulta päädyin valitsemaan osallisuuden toiseksi merkittäväksi käsitteeksi pienryhmätoiminnan rinnalle. Valitsin toteuttaa tutkimukseni tarkastellen pienryhmätoimintaa erityisesti osallisuuden näkökulmasta käsin, sillä haluan selvittää tutkimuksellani pienryhmien tuomia mahdollisuuksia lapsen osallisuuden kokemukseen ja sen mahdolliseen lisääntymiseen lapsiryhmän varhaiskasvatustoiminnassa. Tämä aihealue nousi vahvasti esiin erityisesti opintojeni toisen harjoittelujaksoni aikana, jolloin mielenkiintoni pienryhmätoimintaan nimenomaan taustatekijöiden näkökulmasta heräsi. Tämän innoittamana pienryhmätoiminta päättyi lopulta tärkeimmäksi aihepiiriksi kandidaatin tutkielmaani, näkökulma tosin muuttui pienryhmien taustatekijöistä osallisuuden kokemuksen mahdollistamiseen ja osallisuuden lisääntymiseen.

Kvalitatiivinen tutkimusote sopii tutkimukseni toteuttamiseen, sillä pienryhmätoimintaan ja varhaiskasvatustoiminnan suunnitteluun osallisuuden näkökulmasta on mahdotonta muodostaa yleistettäviä ja tarkkoja vastauksia asettamiini tutkimuskysymyksiin (Hakala, 2018). Tutkimukseni tuloksiin ei löydy eikä ole tarkoitus löytää yleistettäviä tapoja tai vaikuttavia tekijöitä pienryhmien toimintaan ja/tai osallisuuden lisäämiseen tämän kirjallisuuskatsauksen

avulla, sillä kaikkia vaikuttavia tekijöitä ja niiden roolia ei pystytä tutkimuksen myötä määrittämään. Sen sijaan tutkimukseni tarkoituksena on selvittää, millä tavoin pienryhmätoiminta mahdollisesti lisää lapsen osallisuuden kokemusta. Laadullinen tutkimusote valikoitui tutkimukseni toteutustavaksi myös siitä syystä, että oma asemani varhaiskasvatuksen opettajaksi opiskelevana asettaa minut tutkijana teemani näkökulmasta ikään kuin ”sisäpiirin tarkkailijaksi” varhaiskasvatuksen tutkimuskentällä (Hakala, 2018).

Tutkimukseni tavoitteiden saavuttamiseksi pohdin lähteideni luotettavuutta sekä niissä mahdollisesti korostuvia näkökulmia kriittisesti läpi tutkimusprosessin sekä rajaan lukemaani aineistoa aihealueeni näkökulmasta (Eskola & Suoranta, 1998). Tavoitteenani on siis valita sellaista aineistoa tutkielmani taustalle, joka aiheidensa puolesta tukee tutkielmaani perustellusti. Tutkielmani on läpi tutkimuksen tekemisen minulle oppimisprosessi, jonka laadullinen tutkimusote Kiviniemen (2018) mukaan mahdollistaa. Koko prosessin ajan kasvatan tietoisuuttani tutkijana tutkimuksen tekemisestä sekä tulevana opettajana tarkastelemaani aiheeseen liittyen (Kiviniemi, 2018). Prosessin loputtua tietämykseni ja näkökulmani pienryhmätoiminnan yhteydestä osallisuuteen ovat huomattavasti laajemmat kuin aloittaessani prosessia. Tutkielman tehtyäni tavoitteenani on ymmärtää pienryhmätoiminnan ja osallisuuden käsitteet laajasti sekä hahmottaa niiden linkittyminen toisiinsa vastavuoroisesti.

Kandidaatin tutkielmani tutkimuskysymyksien muotoutuminen vei aikaa vielä aiheen rajauksen ja näkökulman valinnan jälkeenkin. Lopulta ne kuitenkin muotoutuivat seuraaviksi:

Millainen vaikutus pienryhmätoiminnalla on osallisuuteen varhaiskasvatuksessa?

Millä keinoin pienryhmätoiminta edistää yksittäisen lapsen osallisuuden kokemusta varhaiskasvatuksessa?

Käytännössä haluan tutkimuksellani siis selvittää, edesauttaako pienryhmätoimintamuotoinen varhaiskasvatus lapsen osallisuutta ja millaisin keinoin osallisuuden kokemusta voidaan lisätä erityisesti pienryhmätoiminnan näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisia käytännön tekijöitä varhaiskasvatuksen henkilöstön täytyy ottaa huomioon sekä toiminnan suunnitteluvaiheessa että itse toteutuksessa. Päädyin näihin tutkimuskysymyksiin pitkän pohdinnan jälkeen. Oletusarvona tutkimukselle kuitenkin on, että pienryhmätoiminta lisää lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa, joten halusin tuoda sen esiin tutkimuskysymyksissä.

Tutkimuksessani käyttämäni lähteet käsittelevät ensisijaisesti joko osallisuutta tai pienryhmätoimintaa tai muuta ryhmämuotoista toimintaa. Kirjallisuuskatsauksen avulla tutkimustuloksissa analysoidaan tietoa näitä aiheita käsittelevien lähteiden tietoa yhdistelemällä. Tutkimuksen taustalle pyrin löytämään ja valitsemaan mahdollisimman hyvin aihetta käsittelevää lähdekirjallisuutta, joka on julkaistu vuoden 2010 jälkeen. Olen lukenut ja valinnut tutkimuksen taustalle päätynyttä lähdekirjallisuutta kriittisesti ja rajannut käytetyn lähdekirjallisuuden ulkopuolelle aihetta oman näkemykseni mukaan liian laajasti tai esimerkiksi vanhemman ikäryhmän näkökulmasta käsittelevät teokset ja artikkelit. Osa lähteistä on pysynyt osana prosessia tutkimuksen suunnitteluvaiheesta alkaen ja osa on tullut mukaan varsinaista tutkimusta tehdessä ja kandidaatin työtä kirjoittaessa tarpeen vaatiessa.

4. Tutkimuksen tulokset

Tässä luvussa vastaan molempiin tutkielmani tutkimuskysymyksiin lähdekirjallisuuden avulla. Olen jakanut tutkimustulokset selkeyden vuoksi kahden väliotsikon alle, joista ensimmäinen käsittelee laajemmin pienryhmätoimintaan liittyviä positiivisia vaikutuksia varhaiskasvatustoimintaan erityisesti osallisuuden näkökulmasta ja jälkimmäinen puolestaan toiminnan edellytyksiä, jotta pienryhmätoiminta ja lapsen osallisuuden kokemukset lisääntyvät ja vahvistuvat osana varhaiskasvatuksen arkea. Kokonaisuutena tämä luku kokoaa tutkimuksen tulokset yhteen konkreettisia esimerkkejä hyödyntäen.

4.1 Pienryhmätoiminnan positiiviset vaikutukset lapsen osallisuuteen

Järvisen ja Mikkolan mukaan ”osallisuuspuheesta halutaan nyt siirtyä myös osallisuustekoihin” ja pienryhmätoiminta on yksi konkreettinen muutos toiminnassa, jolla voidaan edistää lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 39). Useiden tutkimustulosten perusteella on todettu, että osallisuutta edistävä pedagogiikka ja toiminnan toteutus voi olla haastavaa toteuttaa varhaiskasvatuksen arjessa (Leinonen, 2014, s. 26). Tähän vaikuttavia taustatekijöitä ovat Leinosen (2014) mukaan esimerkiksi isot lapsiryhmät sekä lasten yksilölliset tarpeet ja mielenkiinnonkohteet. Usein tähän haasteeseen vastataankin nimenomaan pienryhmätoiminnan avulla, joka rauhallisemman ja yksilöllisemmän toiminnan avulla edistää lasten osallisuutta (Leinonen, 2014, s. 28). Myös lasten kehityksen näkökulmasta on tarpeen pitää varhaiskasvatuksen ryhmäkoot riittävän pieninä, sillä isot ryhmäkoot voivat vaikuttaa esimerkiksi lapsen kielellisten taitojen edistymiseen (Heinonen ym., 2016, s. 110).

Pienryhmätoiminta varhaiskasvatuksessa on parhaimmillaan myönteistä, lapsia kuuntelevaa ja lasten ajatuksiin vastaamista (Leinonen, 2014, s. 29). Pienryhmätoiminta lisää lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa monin eri keinoin ja monen eri tekijän myötä. Mitä pienempi ryhmä on kyseessä, sitä helpommin omien kokemuksien perusteella jokainen lapsi pääsee aktiivisesti osallistumaan toimintaan ja kertomaan omia ajatuksiaan muille, sillä kaikkien ajatusten kuuntelemiselle on riittävästi aikaa. Pienemmässä ryhmässä lapset ovat myös rohkeampia jakamaan omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan muille. Lasten hyvinvointi lisääntyy, kun he ovat aktiivisia toimijoita omaan elämäänsä liittyvissä asioissa (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 17).

Myös suuri lapsiryhmä vaikuttaa lasten terveyteen, sillä taudit leviävät helpommin ja joillekin lapsille iso ryhmä voi aiheuttaa esimerkiksi stressiä, kun taas pienemmässä ryhmässä esimerkiksi on vähemmän meteliä ja näin ollen stressin kokeminen vähenee (Heinonen ym., s. 108, 120). Pienryhmätoiminnan ajatellaan olevan ensisijaisesti lapsen etu, sillä pienemmässä ryhmässä lapsi tulee yksilöllisemmin kuulluksi ja kohdatuksi ja oppimisympäristö säilyy rauhallisempaan pienellä ryhmällä (Raittila, 2013, s. 89). Pienemmälle ryhmälle toiminnan suunnittelu on myös lapsilähtöisempää ja jokaisen yksilön tarpeet ja toiveet voidaan huomioida helpommin kuin isossa ryhmässä, jossa tarpeita ja toiveita on lapsilla huomattavasti enemmän.

Pienempi vuorovaikutussuhteiden määrä edistää Leinosen mukaan myös hiljaisempien lasten osallistumista toimintaan sekä mahdollistaa neuvottelun ja sitoutumisen yhteisiin asioihin liittyen (Leinonen, 2014, s. 29). Toiminnan mielekkyyden ja sujuvuuden kannalta pienempi ryhmäkoko tuo mukanaan useita positiivisia tekijöitä. Isossa ryhmässä meteliä ja levotonta käyttäytymistä on enemmän, jolloin niin lasten kuin aikuistenkin on haastavampaa rauhoittua ja keskittyä toimintaan (Heinonen ym., 2016, s. 110). Pienryhmät toimivat usein myös suunnittelun ja toteutettavan toiminnan lähtökohtana, jolla pyritään takaamaan jokaisen lapsen mahdollisuus osallistua sekä tutustua lähemmin muihin lapsiin (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 35). Se, minkä verran varhaiskasvatuksen opettaja kuuntelee lapsia, ottaa huomioon heidän ideoitaan sekä vastaa kysymyksiin ja keskustelee, on merkittävässä asemassa varhaiskasvatukselle asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi (Heinonen ym., 2016, s. 121).

4.2 Pienryhmätoiminnan ja osallisuuden lisäämisen edellytykset

Pienryhmätoiminta vaatii Leinosen (2014) mukaan varhaiskasvatuksen opettajalta pedagogisesti pohdittuja pienryhmiä sekä perusteltua pienryhmätoimintaa, jotta lasten osallisuus aidosti toteutuu myös lasten näkökulmasta. Pedagoginen suunnittelu ja jatkuva pienryhmien hyödyntäminen toimintamallina varhaiskasvatuksessa vahvistavat lapsen osallisuuden kokemusta (Leinonen, 2014, s. 29). Pienemmässä ryhmässä myös toisiin tutustuminen on helpompaa sekä lapsille että aikuisille. Pienryhmätoiminta mahdollistaa lapsen näkökulmasta toiminnan ennakkointia, omien valintojen tekemistä sekä läheisempien vertaissuhteiden rakentamista muihin lapsiin (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 39). Lapset tutustuvat helpommin toisiinsa, kun ympärillä on vähemmän lapsia ja aikuiset pystyvät havainnoimaan lapsia yksilöllisemmin pie-

nemmässä ryhmässä. Näin ollen pienryhmässä lapsituntemus siis lisääntyy. Aikuisen mahdollisuus huomioida tarkemmin jokainen lapsi yksilönä ja oppia tuntemaan lapset luonnollisesti lisää lapsilähtöisyyttä ja sen myötä myös osallisuutta.

Kuten aiemmin mainittu, varhaiskasvatuksen opettajalla on pedagoginen vastuu ryhmästä ja sen toiminnasta ja näin ollen myös osallisuuden toteutumisesta. Varhaiskasvatuksen opettajan ja muun tiimin onkin tietämyksen lisäksi tärkeää keskustella yhdessä, mitä osallisuus on ja miten sitä edistetään arjessa (Järvinen & Mikkola, 2015, s. 17). Jotta osallisuus voi kokonaisvaltaisesti toteutua, tulee opettajan huomioida osallisuus kaikissa varhaiskasvatustoiminnan vaiheissa. Osallisuuden tulisi siis näkyä jo toiminnan suunnittelussa, myöhemmin toiminnan toteutuksessa ja lopuksi myös toiminnan arvioinnissa. Sen tulisi siis olla mukana jokaisessa varhaiskasvatustoiminnan vaiheessa. Osallisuutta tukevan pedagogiikan toteuttaminen vaatii varhaiskasvatuksen opettajalta kykyä olla läsnä, taitoa kohdata lapset sensitiivisesti sekä toiminnan havainnoimista ja tavoitteiden asettamista varhaiskasvatustoiminnan kehittämistä ajatellen (Kataja, 2014, s. 72).

Leinosen (2014) mukaan lapsen ollessa mukana toiminnan suunnittelussa ja sen ideoinnissa sekä kehittämisessä, lapsi todennäköisemmin innostuu ja sitoutuu toimintaan vahvan osallisuuden kokemuksen seurauksena. Kokonaisvaltaisen osallisuuden kokemuksen saavuttamiseksi useinkaan lapsen huomioiminen, kuunteleminen ja ideoiden toteuttaminen ei riitä vaan lapsella tulisi myös olla mahdollisuus vaikuttaa oman ryhmänsä toimintaan sekä arjen tilanteisiin (Leinonen, 2014, s. 34–35). Yhdessä lasten kanssa suunniteltu ja toteutettu arki vahvistaa heidän kokemustaan osallisuudesta ja lisää oppimisen mahdollisuuksia mielekkään tekemisen ja tasavertaisen vuorovaikutuksen myötä (Kataja, 2014, s. 67). Lapsen kokemus osallisuudesta voi liittyä vain esimerkiksi itse toiminnan toteuttamiseen, mutta parhaassa tapauksessa lapsi kokee olevansa osallinen toiminnan kaikissa vaiheissa ja tästä on vastuu varhaiskasvatuksen opettajalla sekä muilla tiimin jäsenillä. On myös hyvä muistaa, ettei osallisuus automaattisesti tarkoita sitä, että kaikkien lasten tulisi tehdä kaikkia asioita samaan aikaan tai välttämättä edes olla osallisena kaikessa varhaiskasvatuksessa järjestävässä toiminnassa (Kataja, 2014, s. 73). Lapsen osallisuuden kokemusta voi jossain tilanteissa siis tukea myös se, että lapselle tarjoo vaihtoehdon olla osallistumatta johonkin tiettyyn toimintaan.

Kokonaisvaltaisimmin osallisuus voi toimia toimintaperiaatteena taustalla kaikessa varhaiskasvatustoiminnan sisällössä (Leinonen, 2014, s. 26). Osallisuus ei ole vain lapsille esitettyjä

kysymyksiä, vastausten tai kertomusten kuuntelemista tai vaihtoehtojen tarjoamista. Osallisuus on aitoa osallistumista ja mahdollisuuksia osallisuuteen vaikuttamalla päätöksiin ja huomioiden muut ryhmän jäsenet. Yksittäisen lapsen kohdalla osallisuus näyttäytyy parhaiten mahdollisuutena kertoa omista ajatuksista ja jakaa omia mielipiteitä sekä päätösten tekemisenä omaan elämään ja toimintaan vaikuttavissa asioissa. Osallisuus on lapselle kokemus siitä, että kuuluu joukkoon, tulee nähdyksi ja kuulluksi omana itsenään ja kokee olevansa tärkeä ja arvostettu sekä turvassa omassa ryhmässään. Lasten osallisuuden takaamiseksi varhaiskasvatustoiminnan arvioiminen ja kehittäminen sekä säännölliset osallisuuteen mahdollistavat tilanteet ovat tärkeässä roolissa (Leinonen, 2014, s. 36). Lasten osallisuus vaatii toteutuakseen aikuisten osallisuutta ja vastuun ottamista (Kataja, 2014, s. 67).

Kaiken kaikkiaan lapsen osallisuuden kokemuksen takaamiseksi ei siis riitä kuunteleminen ja vaihtoehtojen tarjoaminen silloin tällöin vaan lapselle täytyy tarjota toistuvasti mahdollisuuksia omatoimisuuteen, valintojen tekemiseen sekä ikätason mukaisesti myös vastuun ottamiseen ja lisäksi kannustaa, rohkaista ja antaa positiivista palautetta jokaiselle yksilöllisesti lasten erilaiset tarpeet ja taidot huomioiden (Leinonen, 2014, s. 36–38). Osallisuuden kokemus on aina henkilökohtainen ja täydellistä osallisuuden kokemusta voi edellyttää hyvinkin erilaiset tekijät. Osallisuus on pohjimmiltaan kuulumista osaksi yhteisöä, jossa asioita tehdään yhdessä, ollaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa ja jossa jokaisella on mahdollisuus vaikuttaa tehtäviin päätöksiin (Kataja, 2014, s. 67). Pienryhmässä näiden osatekijöiden toteutumisen takaaminen on helpompaa ja todennäköisempää kuin suuressa ryhmässä.

5. Pohdinta

Koko tutkielmapirosessia työstäessäni opin valtavasti uutta pienryhmätoiminnasta sekä osallisuudesta useasta eri näkökulmasta. Ennakko-oletukseni osallisuuden lisääntymisestä pienryhmätoiminnan myötä vahvistui oikeaksi ja positiivisten vaikutusten monipuolisuudesta ja laaja-alaisuudesta oli hienoa oppia paljon lisää. Sain paljon uutta tietoa itselleni tutkielman aiheesta ja oman opettajuuteni kehittymisen näkökulmasta kandidaatin tutkielman tekeminen oli hyvin mielenkiintoista. Pienryhmätoiminnan merkittävä positiivinen vaikutus lapsen osallisuuteen vahvistaa pienryhmätoiminnan hyötyjä varhaiskasvatuksen arjessa. Pienryhmätoiminta ei paitsi edistä lapsen osallisuutta vaan myös vaikuttaa opettajan työhön ja toiminnan suunnitteluun positiivisesti. Yksittäisen lapsen osallisuuden kokemus mahdollistuu laajemmin ja kokonaisvaltaisemmin pienessä ryhmässä ja yksilöidymmän toiminnan suunnittelun myötä.

Kandidaatin tutkielman tekeminen oli yllättävän vaativa ja pitkäkestoinen prosessi, jonka aikana pääsin pohtimaan monia mielenkiintoisia aiheita useasta eri näkökulmasta oman tutkielmani aihetta ja tutkimuksen näkökulmaa rajatessa. Lisäksi tutkimuksen tekemisen myötä tuli pohdittua paljon omaa opettajuutta sekä ammatillisuutta ja omaa suhtautumista ja asennoitumista tulevaan työhön varhaiskasvatuksen opettajana. Tutkimukseni aihealue on hyvin merkittävässä roolissa varhaiskasvatuksen arjessa ja lähes jokaisessa päiväkodissa ja jokaisessa lapsiryhmässä toteutetaan pienryhmätoimintaa jollain tapaa. Myös osallisuuteen liittyvät tekijät ja toimintatavat koskettavat päiväkodin arkea hyvin monelta osin. Koen tutkimuksen tekemisen vahvistaneen omaa opettajuuttani ja omia ajatuksiani sekä arvojeni varhaiskasvatuksen opettajan työhön liittyen. Erityisesti osallisuuden pohtiminen monipuolisesti kehitti omaa ammatillisuuttani laajasti.

Tutkielmaani valitsemani lähteet kerääntyivät hiljalleen osaksi lopullista tutkimusta. Osa lähteistä oli heti aluksi selkeä osa kokonaisuutta ja osa löysi oman paikkansa kokonaisuudesta tutkimuksen edetessä. Tutustuin kaikkiin käyttämiini lähteisiin aluksi yleisesti silmäillen, jonka jälkeen luin ajatuksen kanssa tarkemmin aiheeseeni liittyvät artikkelit tai laajojen teosten yksittäiset luvut. Jätin tutkielman ulkopuolelle sellaisia lähteitä, joiden käsittelemät aiheet tai käsitteet eivät olleet riittävän lähellä tutkimukseni sisältöä tai joiden julkaisusta on kulunut mielestäni liian pitkään. Valitsin tutkimukseeni sellaisia lähteitä, jotka on julkaistu 2010 vuoden jälkeen. Ainoastaan tutkimusmenetelmään liittyen säilytin yhden enne 2000-lukua julkaistun lähteen, sillä koin sen olevan edelleen validi. Osassa lähdekirjallisuudestani viitataan

vielä aiempaan varhaiskasvatussuunnitelmaan, vuodelta 2016, mutta valitsin ne osaksi tutkimustani, sillä koin niiden käsittelevän aihetta myös nykyisin käytössä olevaan varhaiskasvatussuunnitelmaan sopien. Tarkastelin siis lähteitäni ja niiden sisältöä kriittisesti ja pyrin valitsemaan tutkimukseni tueksi sellaisia lähteitä, jotka ovat ajantasaisia ja aidosti tukevat tutkimukseni sisältöä.

Tutkimukseni luotettavuutta lisää ajantasaiset ja melko uudet lähteet sekä niiden kriittinen tarkastelu. Tutkimuksen tulokset ovat luotettavia ja tietyssä määrin yleistettäviä, sillä osallisuuden ja pienryhmätoimintaan liittyvät, tätä tutkimusta tukevat, lähteet tukevat toisiaan. Jokaisen artikkelin ja kirjan mukaan pienryhmätoiminta ja osallisuus ovat toimintamalleina lapsen kasvua ja kehitystä sekä hyvinvointia edistäviä. Kummallakin on siis positiivisia vaikutuksia varhaiskasvatustoimintaan, opettajan työhön ja lapsiin sekä ryhmänä että yksilöinä. Lisäksi sellaiset lähteet, joissa käsiteltiin kumpaakin teemaa, tukivat ajatusta toimintamallien yhteensopivuudesta. Pienryhmätoiminta ja osallisuus ikään kuin ruokkivat toinen toistaan ja näin ollen edistävät lapsen yksilöllistä huomiointia ja viihtyvyyttä varhaiskasvatuksessa.

Jokainen lapsiryhmä on erilainen verrattuna muihin, sillä jokaiseen ryhmään kuuluu erilainen joukko lapsia ja näin ollen jokaisella ryhmällä on myös omat ominaispiirteensä. Jokainen lapsi on yksilö ja erilaiset yksilöt muodostavat erilaisia ryhmiä. Yksi lapsi voi kokea yhdenlaisen pienryhmäkäytännön vain kerran tietyn ikäisenä, jolloin pienryhmiin liittyvien kokemusten ja tottumusten vertailu ja niihin liittyvän tiedon yleistäminen on melkein mahdotonta. Tästä syystä tarkkojen tutkimustulosten löytäminen yhden lapsen näkökulmasta tutkimukseni pohjalta ei ole realistista eikä tavoiteltua. Sen sijaan yleisiä tekijöitä osallisuuden kokemuksen lisäämiseksi tutkimukseni avulla voidaan löytää. Näin ollen laajemman näkökulman esittäminen aiheeseen liittyen on saavutettavissa oleva ja toivottu lopputulos, jota tutkimuksellani tavoittelen.

Pohdin tutkimussuunnitelman aloitusvaiheessa näkökulman valintaani ja sille erilaisia vaihtoehtoja pitkään ja päädyin lopulta valitsemaan varhaiskasvatuksen opettajan näkökulman. Valitsin kyseisen näkökulman prosessin edetessä ja tutkimuskysymysten sekä tutkimuksen tavoitteiden muotoutuessa, sillä esimerkiksi lapsen näkökulmasta tutkimuskysymykset muotoutuisivat hyvin erilaisiksi. Koen opettajan näkökulman kehittävän omaa opettajuuttani ja tietoa tutkimukseni aiheeseen liittyen. Mahdollisesti tutkimukseni tarjoaa saman muillekin varhaiskasvatuksen opettajaksi opiskeleville, jo valmistuneille opettajille tai muille aihepiirin ympärillä jossain roolissa työskenteleville henkilöille.

Jatkotutkimuksessa aiheen tiimoilta olisi mielenkiintoista kerätä aineistoa varhaiskasvatuksen opettajilta pienryhmätoimintaan liittyvistä toimintamalleista sekä osallisuudesta toiminnan suunnittelun lähtökohtana tai tavoitteena. Aineistonkeruun voisi toteuttaa esimerkiksi lomakekyselyllä tai haastattelemalla varhaiskasvatuksen opettajana työskenteleviä henkilöitä. Tällöin osallisuuteen liittyvä käytännön kokemus näyttäytyisi uudella tavalla arjen näkökulmasta. Toisena vaihtoehtona olisi tarkastella laajemmin esimerkiksi tiiviiden ja vaihtuvien pienryhmien eroja käytännössä sekä sitä, miten erilaiset käytännöt vaikuttavat toimintaan varhaiskasvatuksen arjessa. Kaiken kaikkiaan pienryhmät ja pienryhmätoiminta aihealueena sekä osallisuus ja siihen linkittyvät monet tekijät mahdollistavat monenlaista jatkotutkimusta useasta eri näkökulmasta.

Lähteet

- Alijoki, A. & Pihlaja, P. (2020). Pedagogiset rakenteet ja ratkaisut lasten erityisen tuen tarpeiden näkökulmasta. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523700758>.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685047>
- Hakala, Juha T. (2018). Toimivan tutkimusmenetelmän löytäminen, Teoksessa Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I – Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524515160>
- Heinonen, H., Iivonen, E., Korhonen, M., Lahtinen, N., Muuronen, K., Semi, R. & Siimes, U. (2016). *Lasten oikeudet ja aikuisten vastuut varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Järvinen, K. & Mikkola, P. (2015). *Oletko sä meidän kaa?: Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa*. Pedatieto Oy.
- Kataja, E. (2014) Yhteinen osallisuus varhaiskasvatuksen pedagogiikassa. Teoksessa: Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen J. (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Suomen Varhaiskasvatus ry.
- Kiviniemi, K. (2018). Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Valli, R. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II – Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524518758>
- Koivula, M. & Eerola-Pennanen, P. (2017). Yhteisöllisyys ja yksilöllisyys. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532>
- Koivula, M. (2017). Lasten vertaisoppiminen päiväkodissa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532>
- Leinonen, J. (2014) Pedagogisia näkökulmia lasten osallisuuden tukemiseen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: Heikka, J., Fonsén, E., Elo, J. & Leinonen J. (toim.) *Osallisuuden pedagogiikkaa varhaiskasvatuksessa*. Suomen Varhaiskasvatus ry.

- Opetushallitus. (2018). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Haettu osoitteesta: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Pihlaja, P. (2019). Ryhmä erilaisten lasten kasvun paikkana. Teoksessa Pihlaja, P. & Viitala, R. (toim.) *Varhaiserityiskasvatus*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789524519977>
- Raittila, R. (2013). Pienryhmätoiminta ja leikkialueet: Varhaiskasvatuksen pedagoginen toimintaympäristö rakentuu arkisissa käytännöissä. Teoksessa Karila, K. & Lipponen, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen pedagogiikka*. Osuuskunta Vastapaino.
- Salminen, A. (2011). *Mikä kirjallisuuskatsaus? – Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin*. Haettu osoitteesta: https://osuva.uwasa.fi/bitstream/handle/10024/7961/isbn_978-952-476-349-3.pdf?sequence=1
- Turja, L. (2017). Oppimisen ja kehityksen haasteet. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532>
- Turja, L. (2020). Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523700758>
- Turja, L. & Vuorisalo, M. (2017). Lasten oikeudet, toimijuus ja osallisuus oppimisessa. Teoksessa Koivula, M., Siippainen, A. & Eerola-Pennanen, P. (toim.) *Valloittava varhaiskasvatus – Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia*. Haettu osoitteesta: <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517686532>
- Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta 753/2018. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180753>
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Haettu osoitteesta: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>